

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2016 – Volume 25, Issue 3, pp. 58–74
<http://doi.org/10.18352/jsi.495>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,

Faculty of Society and Law, in cooperation with

Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Pieter Decelle studeerde Maatschappelijke Advisering aan de UCLL en Master of Science in het Sociaal Werk en Sociaal Beleid aan de KU Leuven. Hij bekroonde zijn academisch parcours met een doorwrochte masterproef over structurele armoedebestrijding in de sociale economie. Het Fonds Piet Cleemput beloonde hem voor zijn kritische analyse met de eretitel laureaat 2015. Ondertussen vertaalt Pieter zijn theoretische conclusies in de praktijk bij De Winning, een organisatie uit de Vlaamse sociale economie.

Correspondence to: Pieter Decelle

E-mail: pieter@decelle.be

Category: Student's work

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

PIETER DECELLE

ABSTRACT

The war against social inequality and exclusion on the labour market

Social inequality and social exclusion are considered to be among contemporary society's main problems, as evidenced by high unemployment rates among those with poor employment prospects. Since the 1970s, the social economy sector – a generic term for organizations that endeavour to realize certain societal changes – has been working to reduce unemployment rates among this group of Flemish jobseekers by offering training and employment opportunities. The VDAB, the Flemish Employment Mediation and Professional Training Service, identifies four main groups of people with poor employment prospects: immigrants, those with lower levels of educational attainment, people over 50 years of age and people with labour disabilities. In my research, I describe the manner in which the social economy is trying to activate these jobseekers. More specifically, I investigate to what extent a structural view of social work is reflected in the

daily activities of organizations affiliated to the social economy sector. Supporters of this view of poverty reduction focus not solely on the individual guidance of jobseekers, but also look at the structural barriers in our society that can cause groups with poor employment prospects to have fewer opportunities on the labour market. The results of this qualitative research show that it is not easy for organizations in the sector of the social economy to focus on the structural barriers in the labour market. The social economy's stance on activation and poverty reduction is clearly dominated by a focus on the individual and his or her own abilities as the main cause of unemployment. However, the focus on the individual far outweighs the attention given to the underlying structural causes of social inequality. The results of the actions of the social economy are therefore predominantly situated on the micro level, often through individual guidance for jobseekers. The social workers surveyed in this study are, however, well aware of the structural inequalities that exist in the labour market. Each respondent was able to describe some of these structural barriers, which impact on the employment opportunities of their clients. However, action to address these barriers is absent.

Keywords

Unemployment, social economy, structural view on poverty reduction, structural social work, activation, structural barriers on the labour market, people with poor job prospects, jobseekers

SAMENVATTING

De strijd tegen sociale ongelijkheid en uitsluiting op de arbeidsmarkt

Sociale ongelijkheid en sociale exclusie zijn maatschappelijke problemen waarmee we in onze samenleving meer dan ooit worden geconfronteerd. Dit uit zich onder andere in hoge werkloosheidscijfers bij personen met een verre afstand tot de arbeidsmarkt. In Vlaanderen zet de sociale economie, een verzamelnaam voor organisaties die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden vooropstellen, zich sinds de jaren 70 van de twintigste eeuw in om de werkloosheidsgraad bij personen uit de kansengroepen terug te dringen. Dit gebeurt via het aanbieden van opleidings- en tewerkstellingskansen. De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB) onderscheidt vier kansengroepen – personen van allochtone origine, laaggeschoolden, personen met een arbeidshandicap en ouderen (50-plussers) – die omwille van het behoren tot één van deze groepen minder kansen op werk ondervinden. In mijn onderzoek breng ik in kaart hoe deze sector werkzoekenden tracht te activeren op de arbeidsmarkt. Meer specifiek, onderzoek ik in welke mate een structurele visie op

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

sociaal werk tot uiting komt in de dagelijkse werking van organisaties uit deze sector. Aanhangers van deze visie op armoedebestrijding pleiten ervoor om naast de individuele begeleiding van werkzoekenden ook aandacht te hebben voor de structurele drempels in onze samenleving, die ervoor zorgen dat personen uit de kansengroepen minder kansen op de arbeidsmarkt krijgen. Uit mijn kwalitatief onderzoek blijkt echter dat structureel werken in de sociale economie niet evident is en bijgevolg ook beperkt voorkomt in de Vlaamse sociale economie. De visie van deze sector op activering en armoedebestrijding wordt duidelijk gedomineerd door een focus op het individu en zijn eigen capaciteiten. Er wordt in mindere mate gereflecteerd op de achterliggende structurele oorzaken van sociale ongelijkheid. De resultaten van acties zijn dan ook veelal te situeren op het microniveau, via individuele begeleidingen van cliënten. De bevraagde trajectbegeleiders zijn zich nochtans wel bewust van de structurele ongelijkheid op de arbeidsmarkt. Iedere respondent kon enkele structurele drempels benoemen, die een invloed hebben op de arbeidskansen van hun cliënten. De acties die deze drempels trachten weg te werken, ontbreken echter.

Trefwoorden

Werkloosheid, sociale economie, structurele armoedebestrijding, structureel sociaal werk, activering, structurele drempels op de arbeidsmarkt, kansengroepen, werkzoekenden

INLEIDING

Volgens het werkloosheidsrapport van de VDAB (Arvastat, 2016) telde Vlaanderen in januari 2016 232.931 niet werkende werkzoekenden (NWWZ). Dit is ongeveer 1% minder in vergelijking met diezelfde periode in 2015. Volgens de beleidsnota sociale economie 2014–2019 behoort maar liefst 73% van deze populatie tot één van de kansengroepen: vijftigplussers, allochtonen, personen met een arbeidshandicap of laaggeschoolden.

64.150 personen of 27,5% van de NWWZ was in januari 2016 ouder dan 50 jaar. Dit komt overeen met een stijging van 0,7% ten opzichte van het jaar daarvoor. Vlaanderen telt 61.531 werkzoekenden met een migratieachtergrond of 26,4% van de geregistreerde arbeidsreserve. Dit komt overeen met een stijging van 1% ten opzichte van het vorige jaar. Van de Vlaamse werkzoekenden zijn 32.824 mensen (14,1%) arbeidsgehandicapt. Dit komt overeen met een stijging van 0,6% ten opzichte van het jaar daarvoor. De laaggeschoolden staan voor 46,5% of 108.223 van de Vlaamse werkzoekenden. Dit is een daling van 0,5% ten opzichte van januari 2015. Het aantal laaggeschoolde werkzoekenden in Vlaanderen blijft echter enorm. Niet enkel

het behoren tot één van de kansengroepen heeft een impact op de tewerkstellingskansen van een werkzoekende. Ook de werkloosheidsduur is een belangrijke factor. 29,7% van de werkzoekenden is zeer langdurig op zoek naar werk (meer dan 2 jaar). Dit aantal groeit zelfs met 2,5% ten opzichte van vorig jaar (Arvastat, 2016).

Hoewel de totale populatie werkzoekenden in Vlaanderen daalt, geeft bovenstaande situatieschets aan dat er heel wat niet-werkende werkzoekenden zijn met een grote afstand tot de arbeidsmarkt en dat hun aandeel in de totale populatie werkzoekenden toeneemt. De Vlaamse Regering kiest ondanks deze cijfers toch voor de doelstelling om tegen 2020 een werkzaamheidsgraad van 76% te bereiken (Van den Bossche, 2009, p. 6). Gezien het grote aandeel kansengroepen, zullen er bijgevolg extra inspanningen moeten worden geleverd om deze doelgroep te activeren. In Vlaanderen zet de sociale economie zich hiervoor in.

Het ontstaan van de sociale economie

Het gedachtegoed van de sociale economie ontstond in het midden van de negentiende eeuw in Frankrijk, als een reactie op de menonwaardige gevolgen van de industriële revolutie. De term "sociale economie" werd voor het eerst gebruikt door Charles Dunoyer in 1830 toen hij zijn "Nouveau traité d'économie sociale" publiceerde (De Mey, 2008). De sociale onrust en de slechte levensomstandigheden van de arbeiders leidden tot kritiek op de zuiver kapitalistische visie op de economie. Binnen dit liberaal model was er geen oog voor de sociale dimensie van tewerkstelling. De sociale economie trachtte sindsdien een andere "manier" van politieke economie aan te bieden, waarin sociale inclusie centraal staat. Een eerste aanzet richting een socialere economie waren de coöperatieven, mutualiteiten en boerenorganisaties, die door de werknemers zelf werden opgericht (De Mey, 2008). Zo werden in de negentiende eeuw onder andere kassen opgericht voor onderlinge bijstand door arbeiders- of landbouwerpopulaties die moeilijk toegang kregen tot de gezondheidszorg.

In de twintigste eeuw werd de opkomst van de sociale economie verdrongen door het ontstaan van de verzorgingsstaat en de uitbouw van de publieke sector. Het werd de taak van de overheid om marktfalen en de negatieve gevolgen van de vrije markt op te vangen (Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen vzw, 2004). Veel coöperatieven werden een onderdeel van de markteconomie, mutualiteiten werden een onderdeel van de publieke economie en vakbonden werden institutionele partners in het sociaal overleg. De traditionele sociale economie werd, met andere woorden, in de verzorgingsstaat verankerd (Van den Broeck & Vanhoren, 2006).

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

Vanaf de jaren 70 van de twintigste eeuw slaagden de publieke economie en de vrije markt er niet meer in om maatschappelijke problemen op te vangen. Het werkloosheidscijfer steeg, de armoede nam toe en milieuproblemen ontstonden door de zuiver economisch denkende maatschappij. De overheid kon deze problemen niet meer oplossen en kwam in structurele ademnood. Bovendien nam de greep van de overheid op de maatschappij af door de globalisering van de economie. Wanneer de overheid er niet meer in slaagt om een oplossing te voorzien, ontstaat er een vacuüm, dat moet worden gevuld door andere economische actoren (De Mey, 2008).

De sociale economie heeft altijd een antwoord proberen te geven op maatschappelijke problemen. Eén van de nieuwe problemen was de structurele en langdurige werkloosheid van de beroepsactieve bevolking. Zo ontstonden er verschillende initiatieven die de strijd tegen werkloosheid aangingen door deze bevolkingsgroep tewerkstellings- en opleidingskansen aan te bieden om zo de afstand tot de arbeidsmarkt te verkleinen. Daarnaast werden er organisaties opgericht die andere ziektes van de tijd trachtten aan te pakken, zoals de milieuproblematiek, de Noord-Zuid problematiek, etc. Zo ontstond er gedurende de laatste decennia van de twintigste eeuw, naast de publieke en privé, een derde sector die kan worden omschreven als de sociale economie. Het is een verzamelaar voor organisaties en initiatieven die in hun doelstellingen de realisatie van bepaalde maatschappelijke meerwaarden vooropstellen (Van den Broeck & Vanhoren, 2006).

In het kader van het onderzoek voor mijn masterproef nam ik het deel van deze sector dat de strijd tegen werkloosheid aangaat, onder de loep. Hieronder vallen diverse initiatieven, zoals sociale en beschutte werkplaatsen (maatwerkbedrijven), lokale diensteneconomie en arbeidszorg (Van den Broeck & Vanhoren, 2006).

DE SOCIALE ECONOMIE IN VLAANDEREN

Vlaanderen telt een veelheid van initiatieven die zich inzetten om meer tewerkstellingskansen te creëren voor personen uit de kansengroepen. We kunnen ze opdelen in vier types van werkvormen (Piqué & Nicaise, 2000; Nicaise, 2001). Sommige types leggen de nadruk op de eigen creatie van tewerkstellingsplaatsen. Andere werkvormen leggen de nadruk op het realiseren van doorstroom naar een reguliere job (Homans, 2014; Van de Bossche, 2009). In wat volgt, overlopen we de verschillende initiatieven kort.

Een eerste type is gericht op de tijdelijke tewerkstelling van de doelgroep om deze werknemers werkervaring te laten opdoen. Het uiteindelijke doel van dit traject is het realiseren van een

doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt. Het betreft alle organisaties die we tot eind 2015 konden samenbrengen onder de term "leerwerk- of werkervaringsbedrijven" (Piqué & Nicaise, 2000; Nicaise, 2001). Sinds oktober 2015 werden deze organisaties stopgezet en vervangen door een aantal initiatieven die via de methode van werkplekieren, meer doorstroom naar de reguliere arbeidsmarkt trachten te realiseren. Werkplekieren is een verzamelnaam voor diverse vormen van stages (IBO, C-IBO, etc.) bij reguliere bedrijven (Muyters, 2014).

Een tweede type werkvormen beoogt de permanente tewerkstelling van tijdelijk gesubsidieerde werknemers. Hierbij wordt een degressieve subsidiering voor doelgroepmedewerkers voorzien. In het eerste jaar van hun tewerkstelling wordt 80% van het loon gesubsidieerd. Dit percentage daalt jaarlijks. In 2005 werd de duur van deze premie beperkt tot twee jaar. Het betreft deze werknemers die tewerkgesteld zijn bij invoegbedrijven. Dit zijn commerciële bedrijven die ervoor kiezen om doelgroepmedewerkers voor onbepaalde duur te werk te stellen. In ruil daarvoor krijgen ze een tijdelijke loonkostsubsidie voor hun werknemers (Jacobs, Heylen, Gijssels & Capéau, 2012). In 2014 werden er, volgens cijfers van het departement Werk en Sociale Economie (WSE), 546 personen tewerkgesteld bij invoegbedrijven. Op 4 april 2014 besliste de Vlaamse regering om het besluit betreffende de erkenning en financiering van de invoegbedrijven uit te doven. Concreet betekent een uitdoofscenario dat erkenningen van nieuwe invoegbedrijven en uitbreidingen van bestaande erkenningen niet meer mogelijk zijn sinds 9 juni 2014 (Homans, 2014).

Een derde type van werkvormen beoogt een langdurig gesubsidieerde tewerkstelling. Het betreft een groep van werkzoekenden, waarvoor een tewerkstelling op de reguliere arbeidsmarkt op korte termijn niet mogelijk is. Doorstroom is, met andere woorden, geen primaire doelstelling. Dit segment wordt ingevuld door de sociale en beschutte werkplaatsen (maatwerkbedrijven). De Vlaamse overheid verwacht dat deze initiatieven in de toekomst intensiever zullen werken aan doorstroom van de eigen werknemers naar de reguliere arbeidsmarkt. Liesbeth Homans stelt in haar beleidsbrief sociale economie 2015–2016 dat "wie voldoende competenties verworven heeft, de kans krijgt om in een reguliere job aan de slag te gaan". Volgens cijfers van het departement WSE stelden de Vlaamse beschutte werkplaatsen 16.747 personen met een arbeidshandicap te werk in 2013. De Vlaamse sociale werkplaatsen stelden in 2014, volgens diezelfde bron, 4731 personen uit de kansengroepen te werk. 4,3% van de werknemers uit de sociale werkplaatsen en 0,2% uit de beschutte werkplaatsen stroomde door naar een reguliere job.

Het vierde type van werkvormen wordt geclusterd onder de term semi-formele sociale tewerkstelling. De finaliteit van deze organisaties is onduidelijk. De focus op een tewerkstelling

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

in het reguliere arbeidsmarktcircuit wordt niet openlijk nagestreefd, noch uitgesloten. Het betreft arbeidszorgorganisaties en de plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen. Hier worden personen voor onbepaalde duur tewerkgesteld. Deze werknemers krijgen echter geen arbeidscontract, maar behouden hun uitkering. Zij worden, omwille van persoonlijke redenen, voorlopig niet bekwaam geacht om te voldoen aan de eisen van de andere projecten van de sociale economie projecten en van de reguliere arbeidsmarkt (Piqué & Nicaise, 2000; Nicaise, 2001). Volgens cijfers van het departement WSE werden er in 2014 2347 personen tewerkgesteld bij de Vlaamse arbeidszorg initiatieven, waarvan 0,4% in dat jaar doorstroomde naar werk.

De lokale diensteneconomie wordt niet onder één van deze werkvormen geplaatst. Deze organisaties vormen een apart luik binnen de sociale economie. Hun primaire doel is het lenigen van bepaalde lokale maatschappelijke noden. Om dit doel te bereiken zullen ze echter wel kansengroepen langdurig tewerkstellen. Het creëren van tewerkstellingskansen binnen de sociale economie speelt bijgevolg bij deze initiatieven een primaire rol (Samoy, 2010). Volgens cijfers van het departement WSE werden er in 2014 2088 personen uit de kansengroepen tewerkgesteld bij de Vlaamse LDE-initiatieven. Net als voor de maatwerkbedrijven (sociale en beschutte werkplaatsen) verwacht de Vlaamse overheid dat de lokale diensteneconomie meer inzet op doorstroom van de eigen werknemers naar een reguliere job. In 2014 stroomde 7,5% van de werknemers uit deze initiatieven door naar een reguliere job (Homans, 2014).

Het concept activering

Uit bovenstaande beschrijving kunnen we afleiden dat de sociale economie tracht in te spelen op sociale problemen die voortvloeien uit de maatschappij. Door globalisering en het falen van de overheid om de effecten van het kapitalisme op te vangen, steeg het aantal werklozen in de meeste westerse landen gedurende de laatste decennia van de twintigste eeuw. De doelgroep die hierdoor het meeste werd getroffen waren diegenen met de verste afstand tot de arbeidsmarkt. Sinds de jaren 90 van de twintigste eeuw zet de sociale economie zich in voor deze personen, door hen tewerkstelling- en opleidingskansen aan te bieden (Van den Broeck & Vanhoren, 2006). De focus binnen deze sector ligt bijgevolg op de activering van werkzoekenden uit de kansengroepen, zowel via het aanbieden van tewerkstellingskansen in de sociale economie alsook via het realiseren van doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt.

Er bestaat een brede waaier aan visies omtrent activering. Er is met andere woorden niet één bril om naar het concept te kijken. Daarbij wordt elke bril ingekleurd door een

bepaalde politieke en ideologische invalshoek. We kunnen deze visies onderverdelen in drie grote categorieën. Iedere categorie geeft een ander antwoord op de vraag: Wie of wat is verantwoordelijk voor het gebrek aan arbeidsdeelname bij personen uit de kansengroepen? Het individu? De omgeving? Of zijn er bepaalde structurele drempels die een invloed hebben op de tewerkstellingskansen van bepaalde groepen? Grymonprez, Krols, Claessens, Dehertogh en Maelstaf (2010) stellen dat er in de Nederlandstalige literatuur drie perspectieven omtrent het concept "activering" bestaan.

Een eerste benadering van activering stelt de werkzoekende zelf verantwoordelijk voor zijn gebrek aan arbeidsdeelname. Volgens deze benadering bestaat er een kloof tussen enerzijds de subcultuur van armen, werklozen en bijstandtrekkers die geen arbeidsethos bezitten en anderzijds de dominante cultuur waarin betaald werk de norm is. Dit perspectief is voornamelijk ingegeven door een strijd tegen antisociaal gedrag. De werkloze wordt bijgevolg geculpabiliseerd voor zijn eigen arbeidssituatie (Van Dooren, Kuppens, Druetz, Struyven & Franssen, 2012). Het is hierbij de rol van de sociaal werker om de werkzoekende te (re)integreren op de arbeidsmarkt via opleiding en begeleiding.

Een tweede benadering van activering zoekt de oorzaak van werkloosheid in de directe omgeving van de werkzoekende. Hierbij speelt de sociaaleconomische toestand en privésituatie van het individu een belangrijke rol bij het bepalen van zijn of haar tewerkstellingskansen. Het is de rol van de sociaal werker om de individuele situatie van de werkzoekende te verbeteren zodat zijn of haar tewerkstellingskansen toenemen. Activering is hierbij een middel om de sociale cohesie in de samenleving te versterken, omdat het bijdraagt tot de realisatie van een ruimere sociale functie van de sociale zekerheid (Grymonprez *et al.*, 2010).

Een kritische en structurele benadering houdt in dat de arbeidssituatie van een werkzoekende wordt gesitueerd in de structurele context van economische, politieke en ideologische ontwikkelingen. Iemands arbeidssituatie is bijgevolg niet het gevolg van zijn eigen acties. De wijze waarop een bepaald gedrag, zoals werkloosheid, als afwijkend wordt geëtiketteerd, is het product van de huidige politiek-economische context die structurele problemen tracht te individualiseren. Aanhangers van deze structurele visie op activering interpreteren de verhalen en ervaringen van werkzoekenden en gaan op zoek naar de achterliggende maatschappelijke oorzaken van uitsluiting. Activering is hierbij een middel om structurele drempels, die een invloed hebben op de tewerkstellingskansen van werkzoekenden, te identificeren en aan te pakken (Cockx, 2010).

ONDERZOEKSOPZET

Uit bovenstaande beschrijving is het duidelijk dat er een aantal spanningsvelden bestaan met betrekking tot hoe de sector personen uit de kansengroepen tracht te activeren. In mijn masterproef bracht ik de positie van de sector binnen deze spanningsvelden in kaart. Meer concreet formuleerde ik een antwoord op de volgende vragen: (1) Welke visie over activering leeft er binnen de sociale economie? (2) Welke structurele problemen ervaren sociaal werkers binnen de sociale economie en hoe kan dit worden vertaald in beleidsvoorstellen? (3) Welke succesfactoren en belemmeringen om structureel te werken herkennen sociaal werkers binnen de sociale economie?

Ik heb ervoor gekozen om een kwalitatief onderzoek op te zetten. Dit gaf mij de mogelijkheid om diepgaande informatie te verkrijgen en om in te gaan op meningen en ervaringen van sociaal werkers om zo een breder beeld te verkrijgen van de visie op activering binnen de sociale economie. Het biedt ook de mogelijkheid om knelpunten en hefboomen om structureel te kunnen werken in kaart te brengen. De onderzoeksmethode die hierbij werd gehanteerd is het diepte-interview met sociaal werkers aan de hand van een vooraf opgestelde topiclijst. In totaal werden er vijf verschillende organisaties uit de sociale economie bij het onderzoek betrokken. Ieder initiatief legt zowel de nadruk op de creatie van tewerkstellingskansen alsook op doorstroom naar een reguliere job. Er werden acht interviews, verspreid over de verschillende organisaties, afgenomen. Vijf van de acht respondenten zijn individuen die de functie van trajectbegeleider of jobcoach hebben. Daarnaast werden ook drie coördinatoren bevraagd. Zij hebben meer inzicht in de strategie van de organisatie waarvoor ze werken.

Op basis van een literatuurstudie en topiclijst heb ik een a priori codeboek opgesteld. Dit geeft de mogelijkheid om labels toe te kennen aan fragmenten uit de verschillende interviews, waardoor de grote hoeveelheid aan informatie kan worden gereduceerd. Door fragmenten uit verschillende interviews eenzelfde label toe te kennen, kunnen verschillende patronen worden achterhaald en kan vervolgens een diepgaande analyse worden uitgevoerd. De resultaten van deze analyse worden in wat volgt besproken.

DE SOCIALE ECONOMIE: VISIE EN ROL

De sociale economie biedt tewerkstellingskansen aan personen uit de kansengroepen. Het "activeringsvraagstuk" is het sociale probleem bij uitstek dat deze sector tracht op te lossen.

Er bestaat echter niet één invulling van dit concept. De invulling is afhankelijk van waar we de oorzaak van werkloosheid moeten zoeken. Bij het individu zelf? De omgeving? Of liggen er bepaalde structurele mechanismen aan de basis van het probleem? Er is een duidelijk patroon binnen de visie van de respondenten over activering: het individu speelt een centrale rol binnen het werk van een trajectbegeleider. De sociale economie tracht het individu sterker te maken op drie verschillende manieren.

Ten eerste gaven alle respondenten aan dat ze hun cliënten ondersteunen bij het wegwerken van randvoorwaarden, die belemmeren dat de cliënt een job kan vinden. Over het wegwerken van randvoorwaarden gaf een professional bijvoorbeeld aan: "(...) zorgen dat hun randvoorwaarden weggewerkt of verminderd worden. En dan met hun op weg gaan (...)" en "(...) een aantal randvoorwaarden zoals financiële zorgen, kinderopvang, psychische problemen, lichamelijke problemen wegwerken".

Problemen die vaak voorkomen zijn financiële zorgen, toegang tot kinderopvang, psychische en lichamelijke klachten. De sociaal werker werkt, samen met de cliënt, een actieplan uit. Hierin worden de stappen opgenomen die de cliënt kan zetten om zijn eigen individuele problemen te overwinnen. De sociaal werker herleidt bovenstaande "randvoorwaarden", met andere woorden, tot individuele problemen die zijn cliënt tracht te overwinnen met behulp van een trajectplan (een persoonlijk ontwikkelingsplan).

Ten tweede gaven alle respondenten aan dat ze trachten om hun cliënt sterker te maken door hem een aantal competenties bij te brengen waardoor zijn kansen op een job toenemen. Zo vertelde een respondent het volgende:

Wij willen via maatwerk de brug tussen werknemer en werkgever maken (...) achterhalen wie is die werknemer, waar kunnen we bijsturen, hem iets bijleren. En langs de andere kant weten wie is die werkgever, wat zoekt die nu net? (...) meestal zijn dat wel basiscompetenties die ze overal nodig hebben: rekenen, zelfvertrouwen, op tijd komen, ordelijkheid. Dat zijn competenties die overal gelden. (...) verder ook werken aan vaardigheden. We laten onze werknemers ook rouleren. Een week doet die dat, de volgende week dat. Zo dat ze van alles wat hebben meegekregen en meer kansen krijgen.

Het betreft hier voornamelijk ervaring opbouwen binnen het sociale economie initiatief of via stages bij andere werkgevers. Dit kan bijvoorbeeld via een systeem van roulatie, waarbij de

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

werknemer geleidelijk aan zijn technische kennis omtrent het productieproces uitbreidt. Daarnaast organiseert de sociale economie ook enkele praktische opleidingen, zoals een taalles Nederlands en sollicitatietrainingen. In beide gevallen ligt de nadruk op het individu en zijn eigen capaciteiten. Het is de rol van de sociaal werker om personen uit de kansengroepen aan te passen aan de noden en eisen van de arbeidsmarkt door hen bepaalde vaardigheden bij te brengen.

Ten derde hebben personen uit de kansengroepen vaak te kampen met attitudeproblemen (zoals absentisme, sociale en communicatieve problemen). Zoals een respondent stelt: "(...) het bijbrengen van de arbeidsattitudes die nodig zijn om door te stromen. Er zijn mensen die elke dag te laat komen, zo geraken ze nooit aan een job".

Het is de rol van de sociale economie om deze personen bepaalde generieke vaardigheden bij te brengen. De sociaal werker neemt hierbij een disciplinerende rol op zich en maakt zijn cliënt duidelijk dat een bepaald gedrag, zoals te laat komen, niet aanvaard wordt op de arbeidsmarkt. Een traject staat hierbij in het teken van het afleren van ongewenst gedrag.

De rol van de sociaal werker is bijgevolg tweeledig. In sommige gevallen treedt hij op als therapeut via het aanreiken van voldoende tools en middelen aan personen uit de kansengroepen, zodat ze hun "individuele problemen" zelf kunnen overwinnen. In andere gevallen treedt de sociaal werker normerend op. Hij vertegenwoordigt het belang van de overheid, die stelt dat iedere werkzoekende actief op zoek moet gaan naar een passende job. Hij wijst de werkzoekende op zijn rechten en plichten. Deze conclusie blijkt bijvoorbeeld uit het citaat van de volgende professional:

Dan komen we tot het wortel en stok verhaal (...). Dat is enerzijds een wortel om mensen een perspectief en mogelijkheden te bieden. Anderzijds ook wel de stok die slaat als het moet. (...) tegenover die uitkering staat dat ge actief op zoek bent naar werk, met al u beperkingen en mogelijkheden. Dus dat wilt zeggen dat ge enerzijds wel gericht een geschikt aanbod moet doen, maar ge moet ze ook realiteitszin bijbrengen (...) uitkeringen kunnen niet eindeloos blijven duren.

In beide gevallen ligt de focus op de persoonlijke situatie van het individu. Er wordt niet verder gereflecteerd op de achterliggende structurele drempels die bijdragen tot zijn situatie van werkloosheid.

STRUCTURELE DREMPELS OP DE VLAAMSE ARBEIDSMARKT

Het structureel sociaal werk binnen de sociale economie, tracht structurele drempels, die de kansen van hun doelgroep op de arbeidsmarkt beperken, te bestrijden. Deze drempels zijn vormen van sociale ongelijkheid uit verschillende levensdomeinen, die de factor werk mee bepalen. De respondenten herkennen zes structurele drempels op de arbeidsmarkt, die een invloed hebben op de tewerkstellingskansen van personen uit de kansengroepen.

Personen uit de kansengroepen ervaren veel problemen op het vlak van huisvesting. De helft van de respondenten erkennen dit probleem. Een respondent vertelt het volgende: "(...) een normale verhuurder die personen zou weren. Omdat die denkt, die gaan de waarborg niet betalen, de boel afbreken, niet onderhouden".

Personen uit de kansengroepen kunnen zich de aankoop van een woning vaak niet veroorloven. Hierdoor zijn ze aangewezen op de huurmarkt. Ze slagen er echter vaak niet in om een betaalbare en kwalitatieve huurwoning te vinden. Veel verhuurders zijn immers niet bereid om hun woning aan deze doelgroep te verhuren. Ze hebben een negatief beeld van hun. Ze denken dat de huurders niet zullen betalen of de woning niet zullen onderhouden. Bovendien zijn de wachtlijsten voor een sociale huurwoning zeer lang, waardoor dit ook geen oplossing op korte termijn is. Hierdoor is er sprake van een verdringingseffect. Zo vertelt een respondent: "Ze moeten weggaan uit Leuven, omdat ze geen betaalbare woning vinden, omdat ze al vier jaar op de wachtlijst staan voor een sociale woning".

Personen uit de kansengroepen zijn verplicht weg te trekken uit de grote steden om een betaalbare huurwoning te vinden. Op het platteland zijn de huurprijzen immers lager. Indien ze erin slagen een huurwoning te bemachtigen, laat de kwaliteit ervan vaak te wensen over.

Slechte huisvesting is een erg probleem. Ik heb al vaak gehoord van mensen met een sociale huurwoning, met veel vocht in de muren, ramen die niet goed open gaan, deuren die niet toe gaan. Dat houdt dikwijls tegen op het werk. Mensen worden vaker ziek door dat vocht.

In sommige gevallen worden de huurders zelfs ziek door de vochtproblemen in hun woning. Het is duidelijk dat de huisvestingsproblematiek geen geïsoleerd probleem is. Het creëert effecten op verschillende levensdomeinen en verkleint de kans op werk aanzienlijk.

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

Dit brengt ons tot een tweede structurele drempel. Het merendeel van de personen uit de kansengroepen beschikt niet over een rijbewijs voor een auto. Wanneer ze op het platteland wonen, bemoeilijkt dit de verplaatsing naar hun plaats van tewerkstelling. Kansengroepen zijn vaak aangewezen op het openbaar vervoer. De aansluiting van het busvervoer met het platteland is echter niet optimaal. De woningproblematiek gaat bijgevolg hand in hand met een mobiliteitsprobleem.

Een derde structurele drempel die personen uit de kansengroepen moeten overwinnen, is het vinden van gepaste kinderopvang. Veel ouders met kinderen uit de doelgroep hebben het moeilijk om de balans tussen werk en familie te vinden. Zo vertelt een respondent:

Als je in de bouw om zes uur moet beginnen met werken en er staat om half zes een buske aan de afrit van een autostrade om u op te pikken, kunnen die niet wachten tot zeven u. (...) maar zij hebben dan geen kinderopvang, of niet zo vroeg. Regel het dan maar om daar te staan zo vroeg.

Een werkgever verwacht nochtans dat zijn werknemers flexibel zijn. Het probleem ligt hier bij het beperkte sociaal kapitaal van cliënten. Ze hebben vaak niemand om op terug te vallen wanneer er iets misloopt en staan bijgevolg alleen in voor de opvoeding van hun kinderen. Ze moeten bijgevolg een beroep doen op georganiseerde kinderopvang om te kunnen gaan werken. Er is echter een tekort aan crèches en onthaalmoeders in Vlaanderen. Bovendien is de maandelijkse kost ervan te hoog, zelfs wanneer ze recht hebben op een sociaal tarief.

Ten vierde worden de kansen op werk voor de doelgroep van de sociale economie ook beperkt door een negatieve beeldvorming, die er over hun bestaat. Alle respondenten geven aan dat hun cliënten te maken hebben met vooroordelen bij het solliciteren. Zo vertelt een respondent het volgende.

Zij hebben het beeld van de sociale sector van geitenwollensokken. Een werkgever denkt dat een moslim hun matje hier uitrollen en bidden omdat wij diversiteit hoog in het vaandel dragen. Maar dat is niet zo. Hier moeten mensen productief zijn en dan gaat dat niet.

Werkgevers denken dat personen uit de kansengroepen niet productief zijn. Dit is een duidelijke vorm van stereotypering. Het is bijgevolg belangrijk om dat beeld dat er bij werkgevers heerst, te veranderen, vooraleer men aan doorstroom uit de sociale economie kan werken.

Ten vijfde moet de oorzaak van werkloosheid bij kansengroepen gedeeltelijk worden gezocht bij de structuur van de arbeidsverdeling. Een respondent geeft het volgende aan: “Het wordt voor werkgevers gewoon veel moeilijker om functies te kunnen invullen, omdat die functies meer en meer complex worden, ze moeten veel meer kunnen. Dit zorgt ervoor dat personen zonder diploma’s gewoon geen werk meer vinden”.

De beschikbare arbeidsplaatsen zijn meer complex geworden. Dit veronderstelt dat werknemers over meer capaciteiten beschikken om deze functies te kunnen uitvoeren. De doelgroep van de sociale economie heeft echter een lage scholingsgraad. Zij worden met andere woorden het meeste getroffen door deze maatschappelijke evolutie. Langs de andere kant wordt het voor werkgevers ook steeds moeilijker om hun vacatures in te vullen. Ze vinden weinig geschikte kandidaten. Het is met andere woorden steeds moeilijker om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. De sociale economie benadert dit probleem echter niet vanuit een structurele visie op werkloosheid. Zij tracht de werkzoekende, via opleiding en begeleiding, aan te passen aan de eisen van de steeds complexer wordende arbeidsmarkt.

Ten slotte speelt ook het onderwijs een belangrijke rol. Alle bevroegde professionals geven aan dat personen uit de kansengroepen veelal een lage opleidingsgraad hebben. De sociale economie treedt echter pas op wanneer de grootste schade is gebeurd. Een respondent vertelt:

Als je kijkt naar de opleiding die mensen uit onze doelgroep hebben gevolgd zie je verschillende problemen: verkeerd gekozen, mensen die kiezen voor opleidingen waar ze helemaal geen aanleg toe hebben. Ik denk dat daar bewuster mee moet worden omgegaan met studiekeuze.

De sector tracht vervolgens de doelgroep bepaalde capaciteiten bij te brengen, zodat hun kans op een job toeneemt. Preventieve acties, die de doelgroep in het onderwijssysteem houden, blijven echter uit.

BEPALENDE FACTOREN

Het is duidelijk dat trajectbegeleiders uit de sociale economie voornamelijk acties op het microniveau ondernemen. Uit de analyse van de eerste onderzoeksvraag kwam een algemene doelstelling van alle trajectbegeleiders naar boven. Ze trachten de tewerkstellingsgraad van hun doelgroep te verhogen door hun als individu “sterker te maken”, zodat hun kansen op een job toenemen. De manier waarop ze dit trachten te bereiken, kan echter verschillen. Het resultaat

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

van een traject kan zowel een permanente tewerkstelling binnen de sociale economie, als een job op de reguliere arbeidsmarkt zijn. Vanuit een structureel perspectief is het echter niet voldoende om enkel resultaten op het microniveau na te streven. Sociaal werkers moeten ook kritisch staan ten aanzien van de structurele drempels die een invloed hebben op de individuele arbeidssituatie van de doelgroep. Er zijn twee factoren die sociaal werkers ervan weerhouden om structureel te werken.

Een eerste belangrijke belemmering moet worden gezocht bij de keuzes die worden gemaakt op het beleidsniveau. Een bevraagde coördinator van een sociaal initiatief vertelt het volgende:

Dat is de tijdsgeest, alles moet onmiddellijk resultaat opleveren. Het gaat over quick wins. Bij budgettaire tekorten willen ze u zoveel geld geven, maar met zekerheid dat ge op die termijn zoveel winsten boekt. Dat moet allemaal tastbaar zijn wat ge doet. (...) de focus ligt erg op het competentie management om vaardigheden en attitudes bij te brengen en resultaten aan te tonen.

De bevraagde sociaal werkers stellen dat de overheid hun oplegt om te focussen op de kerndoelstelling, namelijk het maximaliseren van de tewerkstelling en van de doorstroming van kansengroepen. De mate van subsidiering wordt meer en meer gekoppeld aan de resultaten die ze op beide domeinen kunnen aantonen. De overheid staat erop dat ze hierbij gebruik maken van het competentie management en van de persoonlijke opleidingsplannen (POP). Dit zijn tools en methodieken die de focus leggen op het ontwikkelen van vaardigheden en individuele competenties van cliënten. De overheid stuurt de sector in de richting van een traject dat focust op de individuele problemen en capaciteiten van de cliënt in de plaats van op de maatschappelijke oorzaken van werkloosheid.

Dit verklaart echter nog steeds niet waarom individuele trajectbegeleiders, naast hun disciplinerende en/of therapeutische rol, deze structurele drempels niet in kaart trachten te brengen. De oorzaak voor het gebrek aan structurele acties moet bijgevolg niet alleen worden gezocht op beleidsniveau, maar ook bij de organisaties zelf. Een bevraagde coördinator geeft aan: "(...) Anderzijds is onze mindset ook veranderd. Mijn personeel komt hier werken voor zijn loon (...) ge voelt dat we meer ambtenaren worden". En: "Sociaal werkers hebben de reflex om een probleem samen individueel met cliënt oplossen, zonder het breder te zien".

Hoewel sociaal werkers structurele drempels herkennen, hebben ze minder voeling met acties die hierop trachten in te spelen. Het is bijgevolg duidelijk dat zowel het beleid alsook de sociaal werker acties prefereren die de individuele capaciteiten van cliënten trachten te versterken.

EEN TOEKOMSTBEELD VAN DE SOCIALE ECONOMIE

In plaats van het debat te blijven voeren over de oorzaak van het gebrek aan arbeidsdeelname bij kansengroepen, pleit ik ervoor om op een holistische wijze te kijken naar het werkloosheidsvraagstuk bij personen uit de kansengroepen. Dit impliceert dat er verder in kaart wordt gebracht welke individuele en structurele drempels een effect hebben op de tewerkstellingskansen van deze doelgroep. Vervolgens dient te worden geanalyseerd hoe hulpverleners handelen ten aanzien van deze drempels en wat dit oplevert. De focus ligt hierbij op een effectiviteitsvraagstuk. Hoe kunnen we in kaart brengen welke aanpak het meest effectief is bij het bestrijden van werkloosheid bij personen uit de kansengroepen?

Er is tegenwoordig al heel wat kennis ter beschikking inzake de effectiviteit van methodieken die de oorzaak van werkloosheid bij het individu leggen, zoals het gebruik van individuele trajectplannen of persoonlijke ontwikkelingsplannen. Er zijn echter nog heel wat stappen nodig inzake het expliciteren en onderbouwen van methodieken die structurele drempels op de arbeidsmarkt trachten te bestrijden. Aangezien deze drempels zich situeren op diverse levensdomeinen zoals mobiliteit, huisvesting, kinderopvang, wervingsbeleid van werkgevers, competentie-ontwikkeling en arbeidsbemiddeling, vereist dit een nauw samenwerkingsverband tussen de vele dienstverleners op de diverse levensdomeinen.

Ik pleit ervoor dat zowel het beleid alsook de individuele organisaties investeren in de uitbouw van zulke samenwerkingsverbanden om acties die trachten structurele drempels weg te werken mogelijk te maken en de effectiviteit ervan in kaart te kunnen brengen.

REFERENTIES

- Arvastat (2016). *Online-toepassing werkzoekenden- en vacaturecijfers*. Retrieved March 20, 2016, from <http://www.arvastat.vdab.be>
- Bossche, F. van den (2009). *Beleidsnota sociale economie 2009–2014*. Retrieved March 20, 2016, from <http://www.vlaanderen.be>

DE STRIJD TEGEN SOCIALE ONGELIJKHEID EN UITSLUITING OP DE ARBEIDSMARKT

- Broeck, G. van den, & Vanhoren, I. (2006). *De sociale economie wil groeien: Marktniches en groeipotentieel van de sociale economie in Vlaanderen*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Cockx, F. (2010). *De functies van sociaal-cultureel werk: Resultaten van een visionontwikkelingstraject met, voor en door het social-cultureel volwassenwerk in Vlaanderen*. Brussel: SoCiuS.
- Dooren, G. van den, Kuppens, J., Druetz, J., Struyven, L., & Franssen, A. (2012). *Sociale activering tussen actief burgerschap en betaalde arbeid: Een verkennend proefsop naar de praktijk van sociale activering in de Belgische OCMW's*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Grymonprez, H., Krols, A., Claessens, D., Dehertogh, B., & Maelstaf, H. (2010). *De socio-professionele balans vanuit een ontgrenzende benadering*. Antwerpen: Artesis Hogeschool.
- Homans, L. (2014). *Beleidsnota sociale economie 2014–2019*. Retrieved March 20, 2016, from <http://www.vlaanderen.be>
- Homans, L. (2015). *Beleidsbrief sociale economie 2015–2016*. Retrieved March 20, 2016, from <http://www.vlaanderen.be>
- Jacobs, L., Heylen, V., Gijssels, C., & Capéau, B. (2012). *Doorstroom van doelgroepwerknemers uit de sociale inschakelingseconomie*. Brussel: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Mens- en Milieuvriendelijk Ondernemen vzw (2004). *Referentiegids Sociale Economie*. Berchem: MeMo vzw.
- Mey, R. de (2008). *Organisatie en ontwikkeling van de sociale economie. Onderzoeksdeel 1: Ontstaan, geschiedenis en dynamiek van de sociale economie*. Brussel: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Muyters, P. (2014). *Beleidsnota werk, economie, wetenschap en innovatie*. Retrieved March 20, 2016, from <http://www.vlaanderen.be>
- Nicaise, I. (2001). Sociale inschakelingseconomie – sociale tewerkstelling. *Welzijnsids*, 30, 57–78.
- Picqué, C., & Nicaise, I. (2000). *Sociale Economie: conceptualisering, sociale tewerkstelling en buurtdiensten*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Samoy, E. (2010). *De Vlaamse sociale inschakelingseconomie vandaag: Een verhaal van groeien en hervormen*. Leuven: Uitgeverij Acco.